

Nr 57.

Av herr **Sefve**, *angående minskning av undervisningsskyldigheten för rektorer, som tillika äro provårsföreståndare, m. m.*

Under en följd av år ha stora svårigheter visat sig beträffande utbildningen av lärare för våra högre skolor. Läraraspiranterna skaffa sig den behöfliga akademiska utbildningen men kunna ej, till följd av bristande tillgång på platser vid provårsanstalterna, erhålla den nödvändiga praktiska utbildningen. Från såväl departementet som skolöverstyrelsen ha undersökningar föranstaltats om hur dessa svårigheter skola kunna undanröjas och utarbetade förslag ha framlagts. Då de emellertid måste medföra vissa ökade kostnader, synes det osäkert huruvida de skola kunna förverkligas under nuvarande svåra förhållanden.

Det är å andra sidan nödvändigt, att något göres för att snarast möjligt förbättra förhållandena å detta område. Enligt en av skolöverstyrelsen gjord undersökning funnos den 15 september 1939 ej mindre än 700 lärare utan provår anställda inom undervisningsväsendet och voro vid denna tidpunkt ytterligare omkring 200 anmälda såsom aspiranter. Det måste tydligen vara till skada för undervisningen och således också för samhället, att en så stor del av lärarna vid de högre skolorna sakna praktisk utbildning. Det finns ej heller någon möjlighet att råda bot för detta missförhållande utan ökning av provårsinstitutionens kapacitet. Våra provårsläroverk utbilda för närvarande omkring 110 lärare om året, under det att det årliga ersättningsbehovet beräknas till 110 å 115 lärare och måste förväntas ytterligare stiga. Även om man tar med i beräkningen de båda provårsseminarierna, vilkas kapacitet är förhållandevis liten, tillsammans 14 lärarkandidater om året, och kan beräknas komma att minska, är det tydligen omöjligt att med nuvarande omfång av provårsläroverken kunna på rimlig tid i någon avsevärd grad minska den stora stocken av praktiskt utbildade lärare.

Om man bortser från det förslag till omorganisation av provårsanstalterna, som framlagts av 1936 års lärarutbildningssakkunniga men av ekonomiska skäl torde nu knappast kunna ifrågakomma, så finns det tvenne möjligheter att utvidga provårsläroverkens kapacitet. Den ena är att inrätta nya provårsläroverk, den andra att utöka antalet lärarkandidater vid de olika läroverken, och synes det framgå av vad statsrådet och chefen för kungl. ecklesiastikdepartementet anfört i statsverkspropositionen, att departementschefen övervägt båda dessa möjligheter. Av dem är uppenbarligen den förra den bättre och dyrare, den senare den sämre men billigare. Under normala förhållanden borde man kanske ej ens upptaga den senare till

diskussion. Nöden har emellertid ingen lag. Den statsfinansiella situationen är sådan, att man måste söka lösningen på det sätt, som är möjligt, även om därigenom utbildningens standard skulle i viss mån sänkas. Nu förefaller det ofrånkomligt att, såsom även vederbörande departementschef föreslagit, upprätta åtminstone ett nytt provårsläroverk. Men eftersom detta tydligen inte är tillräckligt, måste man, såsom även departementschefen ifrågasätter, även söka öka antalet platser vid de olika läroverken.

Det högsta antalet lärarkandidater, som tidigare ansetts lämpligt att utbilda vid ett läroverk, är 10. Under omständigheternas tryck höjdes emellertid detta antal för ett par år sedan till 11 vid fem, 12 vid ett och 13 vid två provårsläroverk. Denna höjning medförde uppenbarligen ett försvårande av utbildningen och en avsevärd ökning av det arbete, som åligger provårsföreståndaren. Under nuvarande förhållanden har emellertid skolöverstyrelsen förklarat sig kunna gå med på ytterligare en höjning, dock endast under vissa förutsättningar, nämligen att föreståndarens arvode, nu 1 500 kronor, höjes, så att det motsvarar hans ökade arbete, att ökat anslag beviljas till skrivbiträdeshjälp, så att därigenom en del av föreståndarens expeditionella arbete kan i någon mån avlastas, och att föreståndarens egen undervisning minskas.

Nu förhåller det sig så, att ett provårsläroverks kapacitet är i främsta rummet beroende av dels läroverkets storlek, d. v. s. antalet klassavdelningar, dels den tid, som kan stå till föreståndarens förfogande. Den förra faktorn gör, att ett större läroverk har lättare att taga emot ett större antal lärarkandidater än ett mindre. Den senare verkar i motsatt riktning, enär föreståndaren (= rektorn) vid ett större läroverk självfallet har mycket mer arbete i egenskap av rektor och för närvarande icke får någon nedsättning i detta sitt större arbete på grund av uppgiften att tillika vara föreståndare. Med hänsyn till den förra faktorn skulle man kunna tänka sig en utökning av antalet provårsplatser vid de 8 provårsläroverken så, att två av dessa allt fortfarande skulle taga emot 11, två 14 och fyra 15 lärarkandidater. Särskilt dessa senare läroverk äro så stora, att detta större antal skulle kunna placeras där, under förutsättning att en lämplig fördelning mellan de olika ämnesgrupperna kan åstadkommas. Under sådana förhållanden skulle en ökning av antalet provårsplatser vinnas med 17, från nu 93 till 110, d. v. s. mer än genom inrättandet av ytterligare ett nytt provårsläroverk.

Organisationen av och arbetet vid våra provårsläroverk äro emellertid i högsta grad knutna vid föreståndaren, varför provårsutbildningens resultat äro beroende av den tid han kan ägna däråt. Redan när lärarkandidaternas antal var 10, kunde den behövliga tiden åstadkommas blott på så sätt, att föreståndarens-rektorns expeditionella arbete i stor utsträckning försköts från den ordinarie arbetstiden till kvällarna, och har självfallet en ytterligare förskjutning måst äga rum, sedan antalet på förut omnämnt sätt ökats. Skulle nu, som här ifrågasätts, provkandidaternas antal ökas ännu mer,

kan dock ej denna belastning kompenseras genom ytterligare ökat kvällsarbete. Föreståndaren måste åhöra ett visst antal lektioner för varje lärarkandidat och varje undervisningsserie, och dessa lektioner måste vara förlagda till de ordinarie undervisningstimmarna. Särskilt under vissa tider, då dessa lektioner med nödvändighet hopa sig, räcker schemats timmar inte till. De olika lektionerna stöta ihop med varandra och med föreståndarens egna undervisningstimmor. Utan att dessa senare minskas till antalet, finnes det därför ingen praktisk möjlighet att öka lärarkandidaternas antal på sätt, som här ifrågasatts, hur mycket överarbete föreståndaren än påtager sig.

Genom en sådan minskning skulle däremot en utvidgning av provårsanstalten vara möjlig, emedan därigenom ett större antal timmar kunde ställas till föreståndarens förfogande för provlektioner med därpå följande konferenser. 1936 års sakkunniga ha föreslagit en minskning med 3 veckotimmar, d. v. s. från nu 8 till 5 timmar, vid den av dem föreslagna organisationen, som dock skulle kräva avsevärt mindre arbete av föreståndaren. En minskning av 3 timmar är också det minsta man skulle kunna tänka på. Den är dock så pass stor, att den skulle kunna möjliggöra en utökning av antalet provårsplatser, ehuru självfallet utbildningens standard ej kan bli så hög som tidigare med det mindre antalet. Eftersom ej samtliga provårsläroverk skulle få fler provkandidater än nu, skulle minskningen av rektors undervisningstimmor behövas endast vid 6 läroverk och således uppgå till inalles 18 veckotimmar, d. v. s. mindre än en extra lärare, och antagligen kunna rymmas inom den ram av icke ordinarie ämneslärare, som redan beräknats av departementschefen.

Såsom såväl lärarutbildningssakkunniga som skolöverstyrelsen framhål- lit måste föreståndararvodet anses för lågt. Lärarutbildningssakkunniga föreslago en höjning till 2 000 kronor. Vid det nuvarande finansiella läget anser jag mig dock icke kunna yrka härpå. Däremot anser jag det nödvändigt, att ökat arvode lämnas skrivbiträdena vid provårsläroverken, så att föreståndaren skall i något större utsträckning kunna lösgöras från viss del av det expeditionella arbetet. Med hänsyn till rådande förhållanden föreslår jag, att detta får utgå efter 10 kronor för varje lärarkandidat, som hänvisas till läroverket. Då platsernas antal skulle bli 110 och högst 20 av dessa torde böra utnyttjas för enterminskandidater, skulle den högsta summa, till vilken detta arvode skulle sammanlagt stiga, vara 1 300 kronor.

Om en utvidgning av provårsläroverkens kapacitet skulle kunna åstadkommas på det sätt här ifrågasatts, skulle därigenom vinnas en ökning med 17 platser, d. v. s. mer än vad som kan förläggas till någon av de nuvarande provårsanstalterna, och detta för en kostnad av 18 timlärartimmar, av vilka 3 på F-ort, 6 på G-ort och 9 på I-ort, d. v. s. 4 467 kronor, och viss arvodesförhöjning till skrivbiträdena med 1 300 kronor eller tillsammans 5 767 kronor, under det att upprättandet av en ny provårsanstalt

skulle medföra avsevärt större kostnader, vid t. ex. högre allmänna läroverket i Bromma 37 000 kronor. För undvikande av missförstånd måste dock framhållas, att upprättandet av en ny provårsanstalt visserligen inte till en början men sedan den efter viss tid hunnit att upporganiseras måste möjliggöra en i viss mån högre utbildningsstandard än en blott ökning av lärarkandidaternas antal vid nu förefintliga provårsläroverk, samt att enligt min mening såväl en sådan ökning som upprättandet av ett nytt provårsläroverk äro nödvändiga.

På grund av vad ovan anförts får jag sålunda hemställa,

att riksdagen för att möjliggöra en provisorisk utvidgning av provårsläroverkens kapacitet måtte

dels medgiva en sänkning av antalet undervisningstimmar i veckan från nu lägst 8 med 3 till lägst 5 för de rektorer, som tillika äro provårsföreståndare och få mottaga mer än 11 lärarkandidater,

dels bevilja 1 300 kronor till arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, att utgå såsom arvode till skrivbiträdena vid provårsläroverken med 10 kronor för varje till läroverket hänvisad lärarkandidat.

Stockholm den 20 januari 1941.

Ivar Sefve.